

THE CONSTRUCTION OF HISTORICAL MULTIPLE-CHOICE QUESTIONS TOWARDS CAPACITY DEVELOPMENT IN HIGH SCHOOLS

Ngo Thi Lan Huong¹, Duong Thi Huyen^{2*}

¹HPU2 - HaNoi Pedagogical University 2

²TNU - University of Science

ARTICLE INFO		ABSTRACT
Received:	26/4/2022	In the trend of educational innovation in Vietnam, in addition to renewing the teaching content and methods, the reform of examination and evaluation also needs to be conducted seriously and regularly. Constructing multiple-choice questions in the direction of capacity assessment is a trend of innovation in testing and assessment in the world and has begun to be implemented in Vietnam. For History subject, multiple-choice questions in the direction of capacity assessment have contributed to overcoming student's memorization and promoting logical thinking ability. The organization of the capacity assessment exam and the use of the results of the competency assessment exam for university admission has demonstrated the superiority of the multiple choice question format in the direction of capacity assessment. Based on the methodology of logic, synthesis, this paper proposes the structure, level, and process of building objective multiple-choice questions in History subject to the orientation of capacity assessment in high schools. This article is an important basis for high school teachers to constructing objective multiple-choice questions in the direction of assessing capacity.
Revised:	07/6/2022	
Published:	07/6/2022	
KEYWORDS		
Capacity assessment		
Multiple-choice questions		
History		
Test		
PISA		

XÂY DỰNG CÂU HỎI TRẮC NGHIỆM LỊCH SỬ THEO ĐỊNH HƯỚNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

Ngô Thị Lan Hương¹, Dương Thị Huyền^{2*}

¹Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

²Trường Đại học Khoa học - ĐH Thái Nguyên

THÔNG TIN BÀI BÁO		TÓM TẮT
Ngày nhận bài:	26/4/2022	Trong xu hướng đổi mới giáo dục ở Việt Nam, bên cạnh việc đổi mới nội dung, phương pháp giảng dạy, khâu đổi mới kiểm tra đánh giá cũng cần phải tiến hành một cách nghiêm túc và thường xuyên. Xây dựng câu hỏi trắc nghiệm theo định hướng đánh giá năng lực đang là xu hướng đổi mới kiểm tra, đánh giá trên thế giới và bắt đầu được triển khai ở Việt Nam. Đối với môn Lịch sử, câu hỏi trắc nghiệm theo định hướng đánh giá năng lực đã góp phần khắc phục tình trạng học thuộc lòng máy móc và phát huy được khả năng tư duy logic của học sinh. Việc tổ chức kỳ thi đánh giá năng lực và sử dụng kết quả thi đánh giá năng lực để xét tuyển đại học đã phần nào phản ánh tính ưu việt của câu hỏi trắc nghiệm theo định hướng đánh giá năng lực. Thông qua việc sử dụng phương pháp phương pháp logic, tổng hợp, bài báo đề xuất cấu trúc, mức độ, quy trình xây dựng câu hỏi trắc nghiệm khách quan môn Lịch sử theo định hướng đánh giá năng lực ở trường phổ thông. Kết quả của bài nghiên cứu là cơ sở quan trọng để giáo viên trung học phổ thông xây dựng câu hỏi trắc nghiệm theo định hướng đánh giá năng lực.
Ngày hoàn thiện:	07/6/2022	
Ngày đăng:	07/6/2022	
TỪ KHÓA		
Đánh giá năng lực		
Câu hỏi trắc nghiệm		
Lịch sử		
Kiểm tra		
PISA		

DOI: <https://doi.org/10.34238/tnu-jst.5904>

* Corresponding author. Email: duonghuyen.sudhkh@gmail.com

1. Giới thiệu

Trong bối cảnh phát triển chung của giáo dục thế giới, nền giáo dục Việt Nam đang đổi mới căn bản và toàn diện với định hướng phát triển năng lực theo tinh thần chỉ đạo Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII của Đảng (năm 2021): “Chuyển mạnh quá trình giáo dục từ chủ yếu trang bị kiến thức sang phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học” [1; tr.233]. Tính toàn diện được thể hiện ở việc đổi mới từ mục tiêu, nội dung, phương pháp giảng dạy đến cách thức kiểm tra đánh giá... Trong đó, vấn đề đổi mới kiểm tra, đánh giá học sinh trung học phổ thông (THPT) đang được xã hội quan tâm nhiều vì không những liên quan trực tiếp đến chất lượng giáo dục mà còn là căn cứ quan trọng giúp học sinh xác định định hướng học tập ở các cấp học tiếp theo.

Xu hướng kiểm tra, đánh giá mới của nền giáo dục nhiều quốc gia trên thế giới hiện nay là kiểm tra, đánh giá theo năng lực, trong đó có môn Lịch sử và các môn khoa học xã hội. Xu hướng đã góp phần định hướng cho việc đổi mới kiểm tra đánh giá các môn học cấp THPT ở Việt Nam. Thiết kế câu hỏi trắc nghiệm khách quan chỉ là một nội dung để đánh giá quá trình học tập của học sinh nhưng nếu làm đúng và chuẩn thì sẽ hỗ trợ đắc lực, góp phần khắc phục những hạn chế của kiểm tra, đánh giá kết quả học tập theo phương pháp truyền thống.

Trong những năm gần đây, ở Việt Nam đã xuất hiện nhiều nghiên cứu về dạy học nhằm phát triển năng lực học sinh. Tác giả Nguyễn Thị Thế Bình - Nguyễn Thị Trang đã khẳng định tầm quan trọng của tư liệu gốc và đề xuất các biện pháp sử dụng tư liệu gốc để phát triển năng lực giải quyết vấn đề cho học sinh [2]. Tác giả Nguyễn Mạnh Hường [3], [4] đã đưa ra các khâu thiết kế và tổ chức hoạt động dạy học Lịch sử, xác định rõ các bước trong phương pháp sử dụng đồ dùng trực quan trong dạy học lịch sử theo hướng phát triển năng lực học sinh. Trong xu thế nghiên cứu chung đó, tác giả Nguyễn Thị Bích đã khẳng định sự cần thiết cũng như cách thức xây dựng đề kiểm tra, thi theo ma trận để đảm bảo việc đánh giá đúng kết quả của học sinh [5], [6]. Tác giả Nguyễn Văn Ninh trong nghiên cứu [7] đã chia sẻ kinh nghiệm thực tiễn trong việc sử dụng các công cụ kiểm tra đánh giá với nhiều dạng câu hỏi khác nhau, kết hợp đánh giá quá trình và đánh giá tổng kết. Tác giả Trần Anh Tuấn đã xây dựng bộ công cụ đánh giá, xác định hình thức đánh giá, phương pháp đánh giá theo hướng tiếp cận năng lực [8]. Tác giả Nguyễn Thị Thu Thủy đã đề ra một số biện pháp đổi mới đánh giá kết quả học tập của học sinh, hướng vào mục tiêu phát triển năng lực [9]. Tác giả Phùng Đình Mẫn đã đề xuất 07 biện pháp quản lý có tính ứng dụng, phù hợp với thực tiễn quản lý giáo dục ở trường THPT [10].

Nhìn chung, các công trình của các nhà khoa học với nhiều cách tiếp cận, ở những mức độ khác nhau đã đề cập đến cách thức kiểm tra đánh giá môn Lịch sử ở trường THPT theo hướng phát huy tích tích cực của học sinh. Tuy nhiên, chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu một cách hệ thống, chi tiết và cụ thể về xây dựng câu hỏi trắc nghiệm khách quan môn Lịch sử THPT theo định hướng phát triển năng lực. Do đó, bài viết sẽ tập trung làm sáng tỏ sự cần thiết và những bước đi mới trong kiểm tra đánh giá năng lực, góp phần vào việc nâng cao chất lượng dạy và học môn Lịch sử ở trường phổ thông hiện nay.

2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu này chủ yếu sử dụng phương pháp nghiên cứu lý luận bao gồm: phân tích, tổng hợp, khái quát hóa, hệ thống hóa các tài liệu liên quan đến kiểm tra, đánh giá theo hình thức trắc nghiệm khách quan hướng tới phát triển năng lực trong dạy và học môn Lịch sử. Ngoài ra, nhóm tác giả còn sử dụng phương pháp nghiên cứu thực tiễn trên cơ sở khảo sát thực trạng đề thi THPT Quốc gia môn Lịch sử và đề thi đánh giá năng lực của một số trường đại học từ năm 2017.

3. Kết quả và bàn luận

Hiện nay có nhiều quan niệm về năng lực, theo Tổ chức Hợp tác và Phát triển Kinh tế (OECD): “Năng lực là khả năng đáp ứng một cách hiệu quả những yêu cầu phức hợp trong một bối cảnh cụ thể” [11]. Theo Chương trình giáo dục phổ thông mới năm 2018: “Năng lực là thuộc tính cá nhân được hình thành, phát triển nhờ tố chất sẵn có và quá trình học tập, rèn luyện, cho

phép con người huy động tổng hợp các kiến thức, kỹ năng và các thuộc tính cá nhân khác như hứng thú, niềm tin, ý chí,... thực hiện thành công một loại hoạt động nhất định, đạt kết quả mong muốn trong những điều kiện cụ thể” [12, tr.37]. Do đó, năng lực được xem xét nhiều chiều, bao gồm cả yếu tố đầu vào (tổng hợp kiến thức, kỹ năng, thái độ) và yếu tố đầu ra (phương thức hoạt động, kết quả đạt được).

Đánh giá theo năng lực chính là đánh giá khả năng học sinh áp dụng các kiến thức, kỹ năng đã được học vào giải quyết các tình huống thực tiễn để đạt được kết quả mong muốn. Đánh giá năng lực phải đạt kết quả hoạt động của học sinh trong một bối cảnh có ý nghĩa nhất định. Như vậy, đánh giá kết quả học tập của học sinh THPT theo năng lực cần chú trọng vào khả năng vận dụng sáng tạo tri thức đã được trang bị để giải quyết những tình huống ứng dụng khác nhau. Đánh giá kết quả học tập của học sinh đối với các môn học, trong đó có môn Lịch sử là biện pháp chủ yếu nhằm xác định mức độ đạt được mục tiêu dạy học về phẩm chất và năng lực, đồng thời có vai trò quan trọng trong việc cải thiện kết quả học tập của học sinh.

3.1. Cơ sở xây dựng câu hỏi trắc nghiệm môn Lịch sử theo đánh giá năng lực

3.1.1. Một số chương trình quốc tế về đánh giá năng lực

Nhiều quốc gia trên thế giới đã đưa ra những chương trình quốc tế về đánh giá năng lực. Trong phạm vi nghiên cứu này, nhóm tác giả tập trung tìm hiểu về hai chương trình sau để rút ra kết luận nghiên cứu.

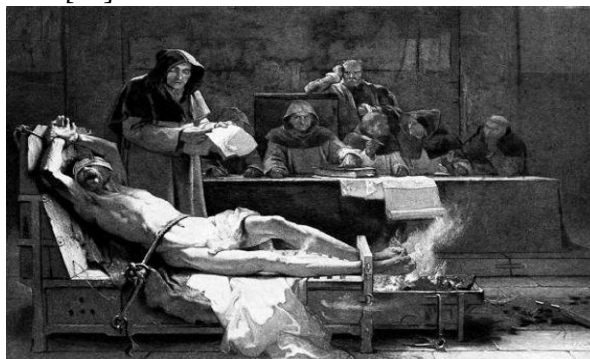
- *Chương trình AP* (Advanced Placement (Chương trình xếp lớp nâng cao)) là kỳ thi dành cho học sinh phổ thông có kế hoạch vào đại học, được tổ chức bởi College Board (Hoa Kỳ).

Việc dạy và học AP rất phổ biến tại các trường phổ thông ở Mỹ. Khi học chương trình AP, học sinh sẽ làm quen với các môn học mang tính chất đại học, đồng thời có cơ hội lấy được tín chỉ đại học ngay từ bậc phổ thông. Trong các môn thi, Lịch sử và Khoa học xã hội có phần khái quát nội dung của 8 chủ đề cơ bản. Kiến thức của những chủ đề này được sử dụng trong phần trắc nghiệm khách quan theo định hướng năng lực để kiểm tra sự hiểu biết về các khái niệm lịch sử được đề cập trong các đơn vị khóa học, cũng như khả năng phân tích nguồn tài liệu, đồng thời giải thích được các nội dung liên quan đến lịch sử [13].

Hình thức bài kiểm tra gồm phần trắc nghiệm khách quan (55 câu hỏi) và câu hỏi trả lời ngắn. Phần trắc nghiệm khách quan gồm các câu hỏi có bốn phương án lựa chọn trả lời. Nhiều câu hỏi dựa trên một số yếu tố kích thích như trích dẫn, biểu đồ, hình ảnh hoặc bản đồ. Các câu hỏi trả lời ngắn yêu cầu xác định và giải thích về một sự kiện hoặc hiện tượng lịch sử nào đó.

Ví dụ về câu hỏi trắc nghiệm khách quan được đánh giá theo AP

Tham khảo thông tin sau [13]

Hình 1. Giáo sĩ tra tấn giáo dân

1. Hình ảnh trên (hình 1) minh họa các thủ đoạn hà khắc thường được sử dụng trong các hành động của nhà nước nào sau đây được sử dụng để kiểm soát tôn giáo và đạo đức?

A. Những cải cách của Giáo hội Nga vào giữa thế kỷ XVII theo lệnh của Thượng phụ Nikon và Sa hoàng

B. Cuộc đàn áp của người Pháp Huguenot vào cuối thế kỷ XVII sau khi Louis XIV ban hành Sắc lệnh thu hồi sắc lệnh Nantes.

C. Việc khởi xướng Tòa án dị giáo của Ferdinand và Isabella vào năm 1478 để kiểm tra đức tin của những người không phải Công giáo đã cải sang Công giáo

D. Sự hỗn loạn tôn giáo ở Anh, trong triều đại Tudor, giữa người Công giáo và người theo đạo Tin lành

- *Chương trình PISA* (The Programme for International Student Assessment (Chương trình đánh giá học sinh quốc tế)) là chương trình được xây dựng và điều phối bởi tổ chức OECD vào cuối thập niên 90 của thế kỷ XX. Khảo sát PISA được thiết kế nhằm đưa ra đánh giá có chất lượng và đáng tin cậy về hiệu quả của hệ thống giáo dục. PISA không chỉ đơn thuần là một chương trình nghiên cứu đánh giá chất lượng giáo dục của OECD mà trở thành xu hướng đánh giá quốc tế, tư tưởng đánh giá của PISA trở thành tư tưởng đánh giá học sinh trên toàn thế giới.

PISA là một cuộc khảo sát theo độ tuổi, không theo cấp bậc hoặc lớp học (từ độ tuổi 15 - độ tuổi được xem là kết thúc chương trình giáo dục bắt buộc ở hầu hết các quốc gia). Khảo sát PISA được tổ chức 3 năm một lần ở ba lĩnh vực chính là *Đọc hiểu*, *Toán học* và *Khoa học*. Đến năm 2021, PISA là chương trình đánh giá tổng hợp các năng lực Đọc hiểu, Toán học, Khoa học, Kỹ năng giải quyết vấn đề, Năng lực tài chính, Năng lực sử dụng máy tính, Năng lực Công dân toàn cầu. Cấu trúc bài thi PISA được thiết kế theo khung đánh giá của OECD, xác định rõ phạm vi kiến thức, các kỹ năng liên quan đến từng lĩnh vực và đưa ra những câu hỏi mẫu để hướng dẫn các nước xây dựng câu hỏi. Như vậy, PISA không kiểm tra kiến thức học sinh được dạy tại trường học mà đưa ra cái nhìn tổng quan về khả năng thực tế phổ thông của học sinh.

Ví dụ về câu hỏi trắc nghiệm khách quan được đánh giá theo PISA [11]:

Question 1/4

Tham khảo "Một câu chuyện riêng" trong [11] và trả lời câu hỏi.

Câu nào sau đây có thể giải thích tốt nhất tại sao người bạn cùng phòng bị "sốc" trước tiếng Anh trôi chảy của Adichie và "thất vọng" trước cuốn băng của một ngôi sao nhạc pop người Mỹ?

A. Cô ấy đã hy vọng tìm hiểu thêm về âm nhạc châu Phi khi biết Adichie đến từ Nigeria.

B. Cô ấy đã học ở trường rằng có nhiều quốc gia khác nhau ở Châu Phi, nhiều quốc gia trong số đó có nhiều hơn một ngôn ngữ chính thức.

C. Cô ấy đã hình thành ý tưởng về Châu Phi và người Châu Phi dựa trên những hình ảnh phổ biến mà cô ấy đã tiếp xúc ở đất nước của mình.

D. Cô ấy đã không mong đợi ngôi sao nhạc pop nổi tiếng ở Châu Phi vì nghệ sĩ đó chỉ hát bằng tiếng Anh.

Từ ví dụ câu hỏi trắc nghiệm khách quan trong bài thi môn Lịch sử châu Âu của AP, một số nghiên cứu các môn học như Lịch sử thế giới (AP World History); Lịch sử Hoa Kỳ (AP US History)... và bài thi đánh giá năng lực của PISA, có thể rút ra một nhận xét sau:

Về nội dung: Các bài thi đã đưa ra những nội dung kiến thức liên quan đến môn học. Dựa trên những kiến thức đó, học sinh vận dụng kiến thức và kỹ năng để giải quyết nhiều tình huống và thử thách đặt ra theo yêu cầu của đề thi. Theo đó, câu hỏi trắc nghiệm không đòi hỏi học sinh phải tái hiện kiến thức một cách chính xác mà đánh giá được khả năng tư duy, logic, khái quát của học sinh.

Về hình thức: Các câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng đánh giá năng lực của chương trình AP và PISA khác với các câu hỏi trong đề thi THPT Quốc gia môn Lịch sử ở Việt Nam là đều có phần dẫn kiến thức. Phần dẫn thường sử dụng những hình ảnh, các đoạn tư liệu lịch sử, bảng biểu, số liệu, biểu đồ... để nêu ra vấn đề cần hỏi và đưa ra các phương án lựa chọn.

3.1.2. Chương trình giáo dục phổ thông tổng thể 2018

Chương trình giáo dục phổ thông theo định hướng đánh giá năng lực đã chính thức được thực hiện từ năm học 2019 - 2020 với lớp 1. Theo kế hoạch, năm học 2022 - 2023 sẽ áp dụng đối với lớp 10. Tuy nhiên, để thực hiện chương trình và sách giáo khoa mới không có sự lúng túng, bỡ

ngõ, việc triển khai các phương pháp dạy học và cách thức kiểm tra đánh giá theo hướng phát triển năng lực cần được thực hiện trong thực tế.

Đối với bộ môn Lịch sử, để đạt được ba năng lực đặc thù là: *tìm hiểu lịch sử; nhận thức và tư duy lịch sử; vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học* đòi hỏi quá trình giảng dạy và học tập ở trường phổ thông phải kết hợp các phương pháp hình thức linh hoạt. Vì vậy, đề thi đánh giá năng lực phải thể hiện khả năng của học sinh trong việc nhận diện các sự kiện, nhân vật, quá trình lịch sử, giải thích, nhận xét, đánh giá về các sự kiện, nhân vật, quá trình lịch sử đó. Trên cơ sở đó, người học rút ra được bài học lịch sử, vận dụng được kiến thức lịch sử để lý giải những vấn đề trong cuộc sống. Trong quá trình xây dựng câu hỏi đánh giá năng lực, phải đặt sự kiện lịch sử đó trong bối cảnh đa chiều có liên quan, tiếp nối hay thay đổi của lịch sử, rèn luyện cho học sinh khả năng tiếp cận và xử lý nhiều nguồn thông tin khác nhau, đưa ra được đáp án (kết luận) chính xác.

3.1.3. Xu hướng thi đánh giá năng lực trong xét tuyển đại học

Trong kỳ xét tuyển đại học năm 2018, Đại học Quốc gia Hà Nội và Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh là những trường đi đầu trong việc tổ chức kỳ thi đánh giá năng lực để xét tuyển đại học với bài thi tổ hợp trong đó có nội dung kiến thức môn Lịch sử. Đến năm 2022, một số trường đã chọn phương án thi đánh giá năng lực nhằm mục đích nâng cao chất lượng đầu vào. Một số trường đại học không đủ khả năng tổ chức thi đánh giá năng lực đã sử dụng kết quả kỳ thi đánh giá năng lực của Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh, Đại học Quốc gia Hà Nội để xét tuyển bên cạnh việc xét tuyển học bạ và sử dụng điểm thi tốt nghiệp. Một số trường đại học đã dành phần lớn chỉ tiêu cho phương thức xét tuyển này nên số thí sinh đăng ký tham gia kỳ thi đánh giá năng lực ngày càng tăng.

Nhiều trường đại học cũng đưa ra mẫu đề thi đánh giá năng lực riêng để học sinh kịp thời nắm bắt và có định hướng ôn tập. Năm 2022, trường Đại học Sư phạm Hà Nội đã công bố đề minh họa đánh giá năng lực độc lập với 8 môn học. Đề thi đã thu hút sự quan tâm của rất nhiều học sinh, giáo viên trên cả nước. Đây cũng là cơ sở để giáo viên THPT nghiên cứu và định hướng trong giảng dạy nhằm đáp ứng yêu cầu mới của tuyển sinh đại học.

Về nội dung thi môn Lịch sử, đề thi đánh giá năng lực của trường Đại học Sư phạm Hà Nội mới công bố tháng 2/2022 có 29 câu hỏi chia làm 2 phần: trắc nghiệm 28 câu (7 điểm), phần tự luận có một câu (3 điểm); trong đó, nội dung phần tự luận (câu 29) thể hiện rất rõ định hướng phát triển năng lực. Tuy nhiên, 28 câu trắc nghiệm vẫn được xây dựng theo phương pháp truyền thống khi đưa ra câu hỏi trực tiếp liên quan đến kiến thức đã học trong chương trình Lịch sử ở các mức độ khác nhau và 4 phương án lựa chọn [14]. Trên cơ sở đó, so sánh với chương trình AP và PISA, việc xây dựng câu hỏi trắc nghiệm khách quan trong đề thi của trường Đại học Sư phạm Hà Nội có nhiều điểm khác biệt cần phải tiếp tục nghiên cứu và xem xét.

Trong đề thi đánh giá năng lực của Đại học Quốc gia Hà Nội công bố năm 2021, nội dung Lịch sử thuộc phần 3 - Khoa học, với 10 trên tổng số 50 câu hỏi trắc nghiệm khách quan. Trong đó, một số câu hỏi có thể theo cách thức sử dụng bảng biểu, đưa đoạn trích dẫn, những nhận xét... rồi đặt câu hỏi trắc nghiệm xoay quanh những dữ liệu nguồn đã có. Tuy nhiên, số lượng câu hỏi Lịch sử còn khá ít, một số câu hỏi vẫn kiểm tra tái hiện kiến thức.

Như vậy, đề thi minh họa môn Lịch sử của các trường đại học đã tiếp cận được định hướng đánh giá năng lực và đã tạo cơ sở cho học sinh ôn tập. Tuy nhiên, cần làm sáng tỏ quy trình, hình thức, cách thức sử dụng của các câu hỏi trắc nghiệm môn Lịch sử theo định hướng đánh giá năng lực để giáo viên và học sinh THPT có định hướng ôn tập chính xác, hiệu quả.

3.1.4. Thực tiễn đề thi THPT môn Lịch sử hiện hành

Đề thi trắc nghiệm môn Lịch sử trong kỳ thi THPT do Bộ Giáo dục và Đào tạo đã công bố từ năm 2017 đến năm 2021 gồm 40 câu, phân hóa thành 4 mức độ: nhận biết, thông hiểu, vận dụng và vận dụng cao. Dạng câu hỏi trắc nghiệm khách quan được dùng trong đề thi là câu hỏi nhiều lựa chọn (4 phương án lựa chọn trong đó có 1 đáp án đúng). Phần lớn các câu hỏi trắc nghiệm

lịch sử vẫn là yêu cầu học sinh tái hiện kiến thức, hoặc từ việc nhớ kiến thức để giải quyết các vấn đề đặt ra ở mức cao hơn như phân tích, đánh giá, vận dụng. Do đó, để chinh phục được kỳ thi, học sinh phải nắm chắc được kiến thức lịch sử từ cơ bản đến nâng cao trong chương trình ôn tập THPT. Trong khi đó, đặc thù của môn Lịch sử là sự kiện, hiện tượng lịch sử đa dạng ở nhiều quốc gia trên thế giới; lịch sử Việt Nam có nhiều giai đoạn, mỗi giai đoạn có những đặc trưng riêng biệt. Vì vậy, nhớ và tái hiện tất cả những kiến thức lịch sử theo chương trình THPT là quá sức với học sinh THPT khi cùng một lúc tham gia ôn tập và thi nhiều môn khoa học khác. Do đó, nhiều học sinh cảm thấy môn Lịch sử khó học, khó nhớ và dẫn đến tâm lý “sợ” Lịch sử.

Kết quả thi THPT từ năm 2017 đến năm 2021 cho thấy: Phổ điểm thi môn Lịch sử luôn ở mức thấp nhất trong các môn thi, điểm dưới trung bình chiếm tỷ lệ cao. Kết quả này do nhiều nguyên nhân khách quan và chủ quan khác nhau trong đó phải kể đến việc ra đề theo định hướng chú trọng nội dung không còn phù hợp, cần phải có sự điều chỉnh nội dung và phương pháp kiểm tra cho phù hợp với xu thế chung của đổi mới giáo dục đồng thời kích thích được hứng thú học tập, nghiên cứu lịch sử của học sinh THPT.

3.2. Cấu trúc và quy trình thiết kế câu hỏi trắc nghiệm khách quan đánh giá năng lực trong môn Lịch sử

Câu hỏi trắc nghiệm khách quan môn Lịch sử theo định hướng đánh giá năng lực có thể sử dụng nhiều hình thức khác nhau như câu hỏi nhiều lựa chọn, câu hỏi ghép đôi, câu hỏi đúng - sai, câu hỏi điền khuyết, câu hỏi sắp xếp thứ tự [5], [7]... Tuy nhiên, trong phạm vi bài viết này, nhóm tác giả chỉ tập trung nghiên cứu cấu trúc và quy trình thiết kế câu hỏi trắc nghiệm nhiều lựa chọn như hình thức đã sử dụng phổ biến trong đề thi THPT.

Về cấu trúc: Cấu trúc thường dùng của một câu hỏi trắc nghiệm gồm 2 phần là câu dẫn/ phần hỏi và phần đáp án thì cấu trúc của câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng phát triển năng lực sẽ được thiết kế gồm 3 phần: Ngữ cảnh; Câu dẫn/phần hỏi; đáp án.

Phần Ngữ cảnh là một bộ phận quan trọng và cần thiết của các câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng đánh giá năng lực. Phần ngữ cảnh có thể sử dụng một đoạn thông tin; hình ảnh; sơ đồ, lược đồ; kết luận thực tiễn; nhận xét, đánh giá của các chuyên gia về một vấn đề, sự kiện, nhân vật, hiện tượng lịch sử. Những thông tin này được trích dẫn nguồn minh bạch, khách quan, phù hợp với mức độ nhận thức tương ứng của đối tượng đánh giá.

Phần Câu dẫn/Phần hỏi được diễn đạt ngắn gọn, rõ ràng, đi thẳng vào trọng tâm và liên quan trực tiếp đến phần ngữ cảnh. Phần hỏi có thể sử dụng từ đề hỏi, hoặc động từ hành động để kết thúc bằng dấu hỏi chấm hoặc tạo thành câu nổi xuống đáp án. Một số lưu ý cần tránh khi sử dụng câu dẫn, câu hỏi như: tránh những câu hỏi về nội dung quan trọng nhất, ý nghĩa quan trọng nhất vì sẽ cho đáp án chủ quan; hạn chế dùng từ phủ định;

Phần Đáp án được sắp xếp logic, nên có 4 lựa chọn, các phương án nhiễu phải hợp lý và có độ dài tương ứng với nhau.

Về mức độ: Theo thang Bloom có 6 mức độ để kiểm tra đánh giá đối tượng học sinh bao gồm: Nhớ, hiểu, vận dụng, phân tích, đánh giá, sáng tạo. Đối với các câu hỏi trắc nghiệm môn Lịch sử theo hướng đánh giá năng lực, nhóm tác giả đưa ra quy trình thiết kế theo 4 mức độ: *Nhớ, hiểu, vận dụng, vận dụng cao*. Người ra đề có thể đặt ra các câu hỏi tương ứng với các mức độ khi tham chiếu với các động từ chỉ mức độ nhận thức của học sinh:

Ở mức độ dễ nhất, để kiểm tra học sinh ghi *nhớ* kiến thức, có thể yêu cầu học sinh đưa ra đáp án đúng khi khai thác các thông tin có sẵn ở phần ngữ cảnh với các động từ hỏi như: xác định, chỉ ra, lựa chọn, liệt kê; nhắc lại/ nhớ lại sự kiện; nêu; tìm ra...

Ở mức độ trung bình, để kiểm tra học sinh *hiểu* vấn đề, câu lệnh sẽ dùng các động từ như: so sánh, nhận xét đúng/sai; diễn giải; dự đoán; suy luận; trình bày... những nội dung liên quan đến ngữ cảnh.

Ở mức độ vận dụng, để kiểm tra khả năng vận dụng kiến thức của học sinh trong việc giải quyết những vấn đề mang tính tư duy, câu lệnh có thể dùng các động từ như: thể hiện, đánh giá, áp dụng, so sánh, phân biệt...

Ở mức độ vận dụng cao, để kiểm tra khả năng đánh giá, phát hiện, giải quyết, nhận định, kết luận, tranh biện của học sinh qua nhiều thao tác tư duy mới chọn được đáp án đúng.

Các mức độ này không chỉ thể hiện ở câu hỏi mà còn ở nội dung vấn đề được đề cập đến trong phần ngữ cảnh và những phương án gây nhiễu.

Về quy trình

Để xây dựng câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng phát triển năng lực, người ra đề có thể thực hiện các bước cơ bản sau:

Bước 1: Tìm ngữ cảnh - khâu đầu tiên, quan trọng nhất, quyết định đến hướng xây dựng câu hỏi. Ngữ cảnh là thông tin về một vấn đề, sự kiện, nhân vật, hiện tượng lịch sử được thể hiện dưới hình thức là tư liệu viết (tư liệu gốc hoặc nhận xét đánh giá của chuyên gia) và tư liệu trực quan như hình ảnh, sơ đồ, lược đồ. Giáo viên cần phải lựa chọn ngữ cảnh đúng, phù hợp với nội dung kiến thức cơ bản trong chương trình THPT theo định hướng ôn tập. Đầu tiên nên lựa chọn những đoạn trích ngắn trong sách giáo khoa Lịch sử (chủ yếu là lớp 11, 12), thể hiện được trọng tâm của bài học, có nội dung liên quan đến những sự kiện cụ thể và ngắn gọn, xúc tích. Sau đó, giáo viên có thể tìm và sử dụng những đoạn trích dẫn trong một số sách tham khảo khác được công bố. Đối với phần lịch sử Việt Nam từ năm 1919 đến năm 2000, Văn kiện Đảng, Hồ Chí Minh toàn tập là những tài liệu tin cậy, chứa đựng nhiều nội dung mở rộng so với sách giáo khoa Lịch sử. Ngoài đoạn trích, giáo viên có thể sử dụng những hình ảnh có liên quan đến sự kiện, hiện tượng lịch sử, những bảng biểu, những thống kê... Trong quá trình xây dựng, giáo viên cần trích dẫn nguồn chính xác và tin cậy đối với từng ngữ cảnh, phù hợp với mức độ nhận thức tương ứng của đối tượng đánh giá.

Bước 2: Xây dựng câu hỏi dựa trên ngữ cảnh. Đối với mỗi ngữ cảnh đã được lựa chọn, giáo viên có thể xây dựng một hay nhiều câu hỏi trắc nghiệm tương ứng với các mức độ khác nhau: nhận biết, hiểu, vận dụng. Tuy nhiên, nên xây dựng từ 2 đến 4 câu hỏi cho mỗi ngữ cảnh để có thể khai thác hết những thông tin và phù hợp các mức độ đánh giá học sinh đồng thời học sinh cũng hiểu thêm về kiến thức được thể hiện trong ngữ cảnh một cách toàn diện. Các câu hỏi phải xuất phát trực tiếp từ ngữ cảnh hoặc liên quan đến ngữ cảnh đưa ra trước đó và sắp xếp theo mức độ từ dễ đến khó.

Bước 3: Xây dựng các phương án trả lời. Đối với từng câu hỏi, giáo viên nên xác định đáp án đúng trước, sau đó sẽ xây dựng ba phương án gây nhiễu cho phù hợp với mức độ đánh giá. Lưu ý cần phải đảm bảo sự cân đối về hình thức và sự phù hợp về nội dung của các phương án nhiễu, tránh sử dụng những kiến thức quá rộng và quá xa so với nội dung đưa ra trong phần ngữ cảnh.

Dựa trên cơ sở này, nhóm tác giả đã xây dựng hai ví dụ về câu hỏi trắc nghiệm lịch sử theo định hướng đánh giá năng lực như sau:

Ví dụ 1:

Để xây dựng một câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng đánh giá năng lực về phong trào cách mạng 1930 - 1931, giáo viên sẽ lựa chọn một đoạn trích trong Sách giáo khoa Lịch sử lớp 12, trang 92 làm ngữ cảnh như:

“Ngày 12/9/1930... khoảng 8.000 nông dân kéo đến huyện lỵ với khẩu hiệu “Đả đảo chủ nghĩa đế quốc!”, “Đả đảo Nam triều!”, “Nhà máy về tay thợ thuyền!”, “Ruộng đất về tay dân cày!”... Đoàn biểu tình xếp hàng dài hơn 1 km, tiến về thành phố Vinh”.

Dựa vào nội dung đoạn trích này, giáo viên có thể xây dựng ba câu hỏi trắc nghiệm khách quan với ba mức độ như sau:

Câu 1 (Nhận biết). Đoạn trích trên thể hiện diễn biến của sự kiện lịch sử nào?

A. Khởi nghĩa Yên Bái.

B. Cuộc bãi công Ba Son.

C. Vận động thành lập Đảng.

D. Phong trào Xô viết Nghệ - Tĩnh.

Câu 2. (Hiểu) Những khẩu hiệu đề ra đã thể hiện mục tiêu đấu tranh về

A. kinh tế và chính trị.

B. chính trị và văn hoá.

C. chính trị và tư tưởng.

D. kinh tế và quân sự.

Câu 3. (Vận dụng) Đánh giá nào đúng về đoạn trích trên?

- A. Chứng tỏ khả năng lãnh đạo cách mạng của giai cấp nông dân.
- B. Cuộc biểu tình đã giải quyết được vấn đề cơ bản của cách mạng.
- C. Phong trào có hình thức đấu tranh phong phú, hoà bình, ít đổ máu.
- D. Ý thức chính trị của giai cấp nông dân ngày càng được nâng cao.**

Ví dụ 2:

Cho đoạn trích: “Muốn củng cố nền tự do, độc lập, chúng ta cần sức hy sinh phần đầu của toàn quốc đồng bào; nhưng chúng ta cũng rất cần sự quyên giúp của nhân dân, nhất là những nhà giàu có. Ý nghĩa của Tuần lễ vàng là ở đó” (Hồ Chí Minh toàn tập, tập 4, trang 16).

Câu 1 (Hiểu). Câu nói trên của Chủ tịch Hồ Chí Minh ra đời trong hoàn cảnh nào?

A. Đất nước đứng trước nhiều khó khăn thử thách.

- B. Cuộc kháng chiến chống Pháp lan rộng cả nước.
- C. Chính quyền cách mạng chưa thuộc về nhân dân.
- D. Ta đã xây dựng nền tài chính tự chủ vững mạnh.

Câu 2 (Vận dụng). Việc tổ chức thành công Tuần lễ vàng năm 1945 ở Việt Nam đã chứng tỏ điều gì?

- A. Việt Nam đã có đủ tiềm lực để tiến hành kháng chiến chống thực dân Pháp ở miền Nam.
- B. Xây dựng nền tài chính độc lập là nhiệm vụ đầu tiên và quan trọng nhất của cách mạng.
- C. Chính quyền cách mạng đã hoàn thành cải tạo xã hội chủ nghĩa đối với giai cấp địa chủ.

D. Sự sáng tạo của Đảng và Chính phủ trong việc huy động quần chúng tham gia việc nước.

Sau khi xây dựng được các câu hỏi trắc nghiệm khách quan theo định hướng đánh giá năng lực, giáo viên sẽ ra một đề thi tổng hợp. Đề thi trắc nghiệm khách quan theo định hướng đánh giá năng lực cần có độ phủ chương trình và theo tỷ lệ số câu, mức độ theo quy định. Do đó, giáo viên cần phải xây dựng một ma trận đề thi. Trên cơ sở đó, giáo viên thiết kế và sắp xếp các câu hỏi ở các nội dung khác nhau để tránh trùng lặp, chồng chéo kiến thức cũng như không bao quát được chương trình lịch sử THPT.

Việc xây dựng đề thi đánh giá năng lực ở trường phổ thông của Việt Nam khá mới, nhiều giáo viên chưa có kinh nghiệm. Do đó, để có thể xây dựng một đề thi trắc nghiệm môn Lịch sử theo đánh giá năng lực cần phải hợp tổ chuyên môn để trao đổi, thống nhất ma trận đề, phân công nhiệm vụ để hoàn thiện đề thi, sau đó có sự phản biện, chỉnh sửa cho phù hợp. Tiếp đó, giáo viên cho thử nghiệm trên một vài lớp học để có kết quả đối chứng. Dựa vào kết quả thực nghiệm để điều chỉnh đề thi cho phù hợp, có tính đến mặt bằng chung và phân hóa học sinh. Vì không thể hoàn chỉnh ngay từ đầu nên thông qua thực nghiệm, giáo viên sửa chữa và rút kinh nghiệm làm những đề sau.

4. Kết luận

Câu hỏi trắc nghiệm khách quan là một công cụ có vai trò quan trọng trong việc kiểm tra đánh giá môn Lịch sử ở trường phổ thông đồng thời là cách thức chủ yếu để thi tuyển vào các trường đại học. Để chuyển từ đánh giá nội dung sang đánh giá phát triển năng lực, giáo viên phải nắm rõ được cấu trúc, quy trình, mức độ của các câu hỏi trắc nghiệm khách quan. Trong đó, nhất thiết phải sử dụng các ngữ cảnh đa dạng như kênh hình (tranh ảnh, lược đồ), tư liệu viết (đặc biệt là tư liệu gốc), bảng biểu,... từ đó, xây dựng các câu hỏi ở các mức độ khác nhau và những phương án trả lời có độ nhiễu phong phú, đúng yêu cầu để học sinh có điều kiện phát triển năng lực tìm hiểu; nhận thức và tư duy lịch sử; vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học để giải quyết được những yêu cầu đặt ra. Như vậy, tức là đã từng bước chuyển trọng tâm đánh giá chủ yếu từ ghi nhớ, hiểu kiến thức,... sang đánh giá năng lực vận dụng, giải quyết những vấn đề của thực tiễn.

Tuy nhiên, đánh giá học sinh bằng một bài thi trắc nghiệm khách quan không phải là chìa khóa vạn năng để có thể phân hóa học sinh, vì vậy cần sử dụng phối hợp các hình thức, phương pháp kiểm tra, đánh giá khác nhau trong quá trình giảng dạy lịch sử. Trong quá trình đổi mới phương pháp giảng dạy cũng như kiểm tra đánh giá ở các nhà trường phổ thông, giáo viên, tổ chuyên môn cần có sự thống nhất và sử dụng linh hoạt các công cụ kiểm tra đánh giá cho phù hợp với thực tiễn và đạt được kết quả cao nhất.

TÀI LIỆU THAM KHẢO/ REFERENCES

- [1] Communist Party of Vietnam, *13th National Congress of Vietnamese Communist Party Document*, vol. 1, The National Political Publishing House, 2021.
- [2] T. T. B. Nguyen and T. T. Nguyen, "Using original document to develop students' problem-solving capacity to teaching history in the high schools," *Vietnam Journal of Education*, vol. 376, no. 2, pp. 33-35, 2016.
- [3] M. H. Nguyen, "Design and organize History teaching activities in high schools towards the development capacity of student," *Journal of Science, Hanoi National University of Education*, no. 1, pp. 119-126, 2017.
- [4] M. H. Nguyen, "Train skills of exploiting visual channels in teaching history in the direction of developing learners' capacity," *Vietnam Journal of Education*, no. 377, pp. 33-36, 2016.
- [5] T. B. Nguyen, "Design test questions, exams, decision stages to comprehensively evaluate the learning results of History subject of high school students," *Vietnam Journal of Education*, vol. 276, no. 2, pp. 28-30, 2011.
- [6] T. B. Nguyen, "Using multiple choice questions in teaching history in high school," *Journal of Science, Hanoi National University of Education*, vol. 63, no. 2A, pp. 242-249, 2018.
- [7] V. N. Nguyen, "Innovating examination and assessment according to the approach of students' ability in the process of teaching History subject at Nguyen Tat Thanh Middle and High School," *Vietnam Journal of Education*, Special number, pp. 223-229, 2016.
- [8] A. T. Tran, "Innovating student assessment activities according to competency approach," *Vietnam Journal of Education*, vol. 474, no. 3, pp. 1-6, 2020.
- [9] T. T. T. Nguyen, "Innovating the assessment of students' learning outcomes towards to capacity development," *Vietnam Journal of Education*, no. 397, pp. 34-36, 2016.
- [10] D. M. Phung, "Managing the activities of testing and assessing the learning results of students at high schools in Dong Ha city, Quang Tri provinces," *Vietnam Journal of Education*, no. 463, pp. 88-94, 2019.
- [11] OECD, "PISA test 2018," 2018. [Online]. Available: <https://pisa2018-questions.oecd.org/platform/index.html?user=&domain=GLC&unit=G123-ASingleStory&lang=eng-ZZZ>. [Accessed Feb.15, 2022].
- [12] Ministry of Education and Training, *Overall Education program*, p. 37, 2018.
- [13] College Board, "AP European History Practice Test 1," 2017. [Online]. Available: <https://www.crackap.com/ap/european-history/test1.html>. [Accessed Feb.15, 2022].
- [14] Hanoi National University of Pedagogy, "Competency assessment exam reference topic 2022," 2022. [Online]. Available: <https://vietnamnet.vn/vn/giao-duc/de-tham-khao-thi-danh-gia-nang-luc-dai-hoc-su-pham-ha-noi-nam-2022-816135.html>. [Accessed Feb.15, 2022].